

УДК 378.091:33

ЛОДАТКО Євген

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

б-р Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 84031

E-mail: lodatko@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Аналізується комплекс питань, пов'язаних із формуванням економічної компетентності майбутнього вчителя в умовах реформування загальноосвітньої школи. Розкривається структура економічної компетентності відповідно до змістової складової стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Ключові слова: майбутній вчитель; економічне виховання; економічна культура; економічна компетентність.

З кінця 90-х рр. в системі вітчизняної освіти розпочався пошук орієнтирів її розвитку поза межами комуністичної доктрини. У цей період у програмах підготовки вчителів з'являються нові спеціалізації. Серед них українська мова та народознавство – для спеціальності «вчитель початкових класів», основи економіки – для спеціальності «вчитель математики» тощо.

В обґрунтуванні доцільності появи спеціальності «вчитель математики і основ економіки» зазначалося, що економічна грамотність, економічні знання, є необхідними для підростаючого покоління, а «економічна освіта є однією з найважливіших характеристик готовності людини до самостійної діяльності в сучасних умовах» [1, с. 119]. У цілому слушні оцінки соціальної значущості економічної грамотності стали основою для створення в системі загальної освіти класів економічного профілю.

На такі класи покладалося завдання формування в учнів первинних економічних знань, які б відіграли роль мотиваційного фундаменту для набуття в подальшому гарної економічної освіти. І хоча доволі швидко економічне профілювання в системі загальної освіти виявилось нежиттєздатним, *актуальність* набуття вчителями економічної компетентності лишилась у професійному тренді.

© Лодатко Є., 2018

Однак ще й досі, всупереч чинному загальноосвітньому стандарту [2], окремих дослідників [3; 4] не полишає думка щодо впровадження та «удосконалення економічної освіти в школі, що передбачає сприяння тому, щоб ... [ця] освіта допомагала учням набути досвіду самостійного прийняття рішень в економічних ситуаціях, формувати навички застосування економічних знань, розуміти сутність економічних подій і явищ; вважати недоцільним вивчення спеціальних економічних дисциплін у загальноосвітній школі» [3, с. 184].

Слід зазначити, що «*економічна освіта*», – до реалізації й удосконалення якої «в школі» закликають Г.В. Товканець [3] та А.І. Завгородня [4, с. 115], – це аж ніяк *не орієнтований на загальну освіту* «спеціально організований освітній процес, в результаті якого у майбутнього фахівця формуються економічні знання, компетенції (вміння) і навички, засвоюються способи економічної діяльності, формується економічне мислення, що виявляється у виробленні адекватних уявлень про сутність економічних явищ та їх взаємозв'язки, аргументованих суджень з економічних питань, набутті досвіду з аналізу конкретних економічних ситуацій», – курсив мій, *Є. Л.* [1, с. 121].

Зважаючи на те, що «*економічна освіта, реалізується [комплексно], за допомогою таких складових, як економічне навчання, економічне виховання і економічний розвиток*» [там само], є сенс стосовно загальноосвітніх шкіл обговорювати лише доцільність економічного виховання учнів як складової навчально-виховного процесу. Такої ж позиції дотримується Н.О. Пасічник, зазначаючи: «*економічне виховання як частина навчально-виховного процесу спрямоване на розв'язання загальних завдань виховання і виступає як одна із сполучних ланок між розумовим, моральним, трудовим та іншими компонентами виховання. Разом з тим єдність усіх компонентів виховного процесу школярів не виключає, а зумовлює наявність специфічних рис та функцій кожного компонента. Економічне виховання повинно бути спрямоване на розвиток тих сторін свідомості та поведінки школярів, які безпосередньо пов'язані із соціальною й трудовою активністю особистості*» і виявлятися у таких функціях: а) освітницькій; б) формувальній; в) світоглядній [5, с. 51].

Як вмотивовано доводить М.П. Свіржевський, «на основі економічного виховання формуються такі особистісні якості школяра, як бережливість, заощадливість, господарність, необхідні не лише у виробничо-економічній діяльності, а й у стосунках поза сферою матеріального виробництва, у щоденному житті ...

Значні потенційні можливості в плані економічного виховання школярів притаманні практично всім навчальним предметам. Але особлива роль у цьому відношенні відводиться трудовому навчанню і пов'язаній з ним

суспільно корисній, продуктивній праці, профорієнтації та позакласній виховній роботі трудового спрямування» [6, с. 2].

Позиція М.П. Свіржевського суголосна з міркуваннями Б.Т. Ліхачова, який зазначав, що «... економічне виховання забезпечує розвиток економічного мислення, формування моральних і ділових якостей, що утворюються в економічній діяльності: суспільної активності, підприємливості, ініціативності, господарського, дбайливого, чесного ставлення до суспільного надбання, раціоналізаторства, відповідальності, прагнення до високої рентабельності, оновленню технологічних процесів і обладнання, високій якості, особистого успіху і благополуччя» [7, с. 267–268].

Не зважаючи на давність міркувань Б.Т. Ліхачова, вони не втратили актуальності в контексті реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». У концепції [8] прямо зазначається, що «згідно з реформою загальної середньої освіти випускник нової української школи – це ... інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя».

Отже, «перед школою постало завдання, яке їй ще не доводилося вирішувати, – завдання підготовки до соціально-трудової, педагогічної, психологічної адаптації [і соціалізації] учнів та випускників навчальних закладів. Колишній досвід підготовки учнів шкіл до трудової діяльності втратив сенс, тому що навчально-виховна робота була спрямована на підготовку випускників до праці в суспільстві з централізованою планованою економікою. В умовах ринкової економіки першочерговою є якість підготовки учнів, формування творчо мислячих людей, здатних до вдосконалення та оновлення своїх трудових умінь і навичок, пошуку неординарних рішень» [9, с. 102].

Зрозуміло, що вирішення завдань економічного виховання учнів загальноосвітніх шкіл на шляху розпочатого реформування української школи вимагає від учителів належної підготовки, яка не обмежується їх обізнаністю з базових економічних понять загалом, а передбачає досягнення ними певного рівня *економічного виховання та економічної компетентності*.

Тому не випадково П.М. Бойчук серед завдань економічного виховання майбутніх педагогів слушно виділяє «формування нового економічного мислення у студентів в умовах ринкових відносин» та «вироблення ... чіткої уяви про наукові закономірності розвитку економіки, особливості ринкових відносин, цілеспрямоване, систематичне формування у випускників економічних знань, високої організованості та творчої ініціативи, вміння, бережливого ставлення до природи, удосконалення навичок практичного

використання економічних знань у майбутній педагогічній діяльності» [10, с. 9].

Комплексна реалізація цих завдань закладає «економічну культуру» майбутнього вчителя, яка засновується на «сукупності соціальних цінностей і норм, зокрема матеріальних благ та послуг, виробничих процесів, економічного знання, мислення, досвіду людей, що регулюють економічну поведінку як індивідуума, так і соціальних груп, є індикаторами господарської діяльності суспільства на певному етапі його розвитку, відображають ступінь гуманізації суспільного відтворення» [11, с. 86].

Освоюючи культурні здобутки суспільства, сучасний учитель має усвідомлювати невіддільність соціально-економічних процесів від власної професійної діяльності, що стимулює опанування також *економічною компетентністю*, яку зазвичай позиціонують як базовану на сукупності економічних знань та практичних вмінь, досвіді, економічній культурі та мисленні, стійкій потребі та інтересі до професійної діяльності [12; 13, с. 140].

За слушним зауваженням Н.В. Кінах, поняття економічної компетентності педагога дотепер не має однозначного тлумачення, а частіше за все розглядається як структурант професійної компетентності, котрий у її «загальній структурі ... виступає фундаментальною умовою й результатом самоперетворюючої діяльності, цілеспрямованої роботи над собою, розвитку особистісних рис та професійних якостей», – *авторський стиль збережено* [14, с. 52]. У певній мірі суголосною, але більш наближеною до цільової педагогічної спільноти є позиція О.М. Цільмак, яка потрактовує економічну компетентність педагога як «особистісну здатність та уміння раціонально використовувати матеріальні, фінансові, людські та власні ресурси на основі сукупності певних практично спрямованих знань» [15, с. 133].

Утім, в низці розвідок останнього десятиліття, присвячених з'ясуванню структури економічної компетентності, більшість дослідників сходяться до думки щодо мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів. Кожен із них «складається із відповідних елементів: мотиваційно-ціннісний (мотиви, потреби, особистісні якості, ціннісні орієнтації), когнітивний (знання), діяльнісний (досвід, творча діяльність)» [14, с. 53].

Загальність структури економічної компетентності, якої дотримується більшість авторів, свідчить про необхідність її подальшої змістової деталізації залежно від специфіки професійної діяльності фахівця. Якщо йдеться про вчителів-предметників загальноосвітньої школи, то зміст їхньої професійної діяльності буде слугувати підґрунтям для виокремлення типових здатностей, за допомогою яких може визначатися кожен зі складників економічної компетентності.

Важливо усвідомити, що економічна компетентність вчителя фізичної культури, вчителя технологій, вчителя мови або хімії має розглядатися в різних змістово-цільових проєкціях, які утворюються внаслідок «поєднання» різних здатностей, притаманних мотиваційно-ціннісному, когнітивному, діяльнісному структурам. З цього випливає, що економічна компетентність учителів-предметників (і вчителів початкових класів) відрізняється змістовим наповненням структурам, а отже, вона повинна мати інваріантну і варіативну частини.

Якщо припустити, що змістова характеристика економічної компетентності учителів метапредметна (тобто, не залежить від предмету професійної діяльності), то маємо дійти висновку, що той самий підхід слід застосовувати й до низки інших компетентностей – іншомовної, правової тощо.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що серед перспектив подальших розвідок, дотичних до формування економічної компетентності вчителя, варто позиціонувати дослідження принципів формування змісту інваріантної та варіативної частин кожного зі складників цієї компетентності залежно від предмету професійної діяльності. Не менш актуальним є визначення методичних інструментів, за допомогою яких може продуктивно вирішуватися завдання формування економічної компетентності майбутнього вчителя в період університетської підготовки, а також вчителя-практика в системі післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сергеева М.Г. Непрерывное экономическое образование в условиях паритетности образования и экономики в обновляющейся России / М.Г. Сергеева // ЭТАП: экономическая теория, анализ, практика. – 2011. – № 5. – С. 117–126.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
3. Товканець Г.В. Педагогічний аналіз завдань вищої економічної освіти в Україні / Г.В. Товканець // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород: Говерла, 2014. – Вип. 31. – С. 182–185.
4. Завгородня А.І. Системоутворюючі категорії економічної компетентності / А.І. Завгородня // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2015. – № 1(9). – С. 113–118.

5. Пасічник Н.О. Виховання та економічні відносини / Н.О. Пасічник // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 1998. – Вип. 12. С. 48–54.
6. Свіржевський М.П. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до економічного виховання учнів загальноосвітніх шкіл : автореф. дис. ... канд. пед. наук / М.П. Свіржевський. – Київ, 2003. – 20 с.
7. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекцій : учеб. пособие для студентов педагог. учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт-М, 2001. – 607 с.
8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249613934>.
9. Пронікова І.В. Проблеми економічної освіти та виховання учнів / І.В. Пронікова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 125. – С. 102–104.
10. Бойчук П.М. Економічне виховання студентів педагогічних училищ: автореф. дис. ... канд. пед. наук / П.М. Бойчук. – Київ, 1999. – 19 с.
11. Коваленко О.В. Економічна культура як складова підготовки висококваліфікованих фахівців у ВНЗ / О.В. Коваленко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – 2011. – № 13(224), липень. – Ч. 1. – С. 86–91.
12. Скорко О.А. Актуальність формування економічної компетентності майбутніх вчителів технологій / О.А. Скорко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_58.
13. Ковтун Г.І. До питання формування економічної компетентності / Г.І. Ковтун, О.В. Мартиненко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4. – С. 135–144.
14. Кінах Н.В. Структура економічної компетентності педагога нової української школи / Н.В. Кінах // Science Review. 2017. No. 7(7). Vol. 4. December 2017. P. 52–54.
15. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей / О.М. Цільмак // Наука і освіта: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного пед. ун-ту імені К.Д. Ушинського. – 2009. – № 1–2. – С. 128–134. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/30.pdf.pdf.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2018.

ЛОДАТКО Евгений

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики высшей школы и образовательного менеджмента, Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, б-р Шевченко, 81, г. Черкассы, Украина, 84031

E-mail: lodatko@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТЕ ВЫЗОВОВ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

Резюме. Анализируется комплекс вопросов, связанных с формированием экономической компетентности будущего учителя в условиях реформирования общеобразовательной школы. Раскрывается структура экономической компетентности в соответствии с содержательной составляющей стандарта базового и полного общего среднего образования.

Ключевые слова: будущий учитель; экономическое воспитание; экономическая культура; экономическая компетентность.

LODATKO Evgen

Doctor in Pedagogy, Professor of High School Pedagogy and Educational Management Department, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University boulevard Shevchenko, 81, Cherkasy, 18031, Ukraine

E-mail: lodatko@gmail.com

FORMING FUTURE TEACHER'S ECONOMIC COMPETENCE IN THE CONTEXT OF PROBLEMS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Summary. The complex of issues related to the formation of future teacher's economic competence in the conditions of reforming the secondary school is analyzed. The structure of economic competence is revealed in accordance with the content component of the standard of basic and complete general secondary education.

Keywords: future teacher; economic upbringing; economic culture; economic competence.

Abstract. Introduction consists in the absence of motivated and consistent understanding of the content of the teacher's economic competence and the key factors contributing to mastering it in contemporary pedagogical realities of a secondary school.

Purpose of the article is to study the approaches to the interpretation of the concept of economic competence and the content of its structural components.

Methods. The application of system-and-genetic, logical-and-pedagogical methods enabled further and more detailed elucidation of socio-cultural aspects that influence the gradual changes in understanding the essence of economic

competence and its impact on the economic culture of a teacher of a secondary school.

Results. Based on the socio-cultural nature of educational activity, the review of factors that serve as the basis for students' economic education and the formation of subject teachers' economic competence in the context of modern reform of the general education school is given. The structure of economic competence according to the content component of the standard of basic and complete general secondary education is characterized. It is shown that the subject teacher's economic competence has an invariant and variational part, which is determined depending on the peculiarities of his substantive activity by means of distinguishing the typical abilities inherent to it, characteristic of each of the structural parts of competence.

Originality. For the first time the space of actualization of the concept "teacher's economic competence" and its correlators – economic education, economic culture, economic awareness are traced. The tendency of overestimation of author's representations and expectations regarding the possibilities of implementing economic education in general educational institutions in accordance with the requirements of the state standard of basic and complete general secondary education is revealed.

Conclusion. The generalization of the abovementioned made possible the conclusion about the prospects for further exploration, tangent to the formation of the teacher's economic competence. Among them, the first priority is the study of the principles of forming the content of the invariant and variational parts of each component of the subject teacher's economic competence, depending on the scope of his professional activities.

REFERENCES

1. Sergeeva, M.G. (2011). Continuous economic education in the conditions of the parity of education and economics in the renewed Russia. *ETAP: economic theory, analysis, practice*. 5. 117–126.
2. State Standard for Basic and Comprehensive Secondary Education (2011). Approved by the decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011 No. 1392. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.
3. Tovkanets, G.V. (2014). Pedagogical Analysis of the Problems of Higher Economic Education in Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University: Series: Pedagogy. Social work*. Uzhgorod: Goverla. Issue 31. 182–185.
4. Zavgorodnaya, A.I. (2015). System-building categories of economic competence. *Bulletin of the Alfred Nobel University of Dnipropetrovsk. Series "Pedagogy and Psychology"*. *Pedagogical sciences*. 1(9). 113–118.

5. Pasichnyk, N.O. (1998). Education and economic relations. *Scientific notes of the KSPU. Series: Pedagogical Sciences*. Kirovograd: Editorial-publishing center of the KSPU named after V.Vinnichenko. Issue 12. 48–54.
6. Svirzhevsky, M.P. (2003). Preparation of future teachers of labor education for the economic education of students of secondary schools. (Ph.D Dissertation). *Thesis*. Kyiv. 20 p.
7. Likhachev, B.T. (2001). Pedagogy Course of lectures: a manual for students of pedagogical educational institutions and students of the IIK and FIK. 4th ed., rev. and supplem. Moscow: Yurayt-M. 607 p.
8. The Concept of Implementation of the State Policy in the Reform of General Secondary Education "New Ukrainian School" for the period up to 2029 (2016). Approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016 No. 988-p. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>.
9. Pronikova, I.V. (2015). Problems of economic education and the education of students. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*. Issue 125. 102–104.
10. Boychuk, P.M. (1999). Economic education of students of pedagogical schools. (Ph.D Dissertation). *Thesis*. Kyiv. 19 p.
11. Kovalenko, O.V. (2011). Economic culture as a component of the training of highly skilled specialists in higher educational institutions. *Herald of Taras Shevchenko National University of Lugansk (pedagogical sciences)*. No. 13 (224), July. Part 1. 86–91.
12. Skorko, O.A. (2013). The urgency of forming the economic competence of future technology teachers. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences*. Issue 108.2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_58.
13. Kovtun, G.I., Martynenko, O.V. (2013). The question of the formation of economic competence. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 4. 135–144.
14. Kinakh, N.V. (2017). The structure of the economic competence of the teacher of a new Ukrainian school. *Science Review*. 7(7). Vol. 4. December 2017. 52–54.
15. Tsilmak, O.M. (2009). Components of competency structures. *Science and Education: Scientific and Practical Journal of the K.D. Ushinsky South Ukrainian National Pedagogical University*. 1–2. 128–134. Retrieved from http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/30.pdf.pdf.

(переклад на англ. зроблено особисто автором статті)